

Udmøntning af fugleovervågningen i NOVANA-programmet for perioden 2011-2015

Notat fra DCE – Nationalt Center for Miljø og Energi

Dato: 19. april 2013

Stefan Pihl & Bjarne Søgaard

Institut for Bioscience

Rekvirent:
Naturstyrelsen
Antal sider: 9

Faglig kommentering:
Aksel Bo Madsen
Kvalitetssikring, centret:
Jesper R. Fredshavn

AARHUS
UNIVERSITET

DCE – NATIONALT CENTER FOR MILJØ OG ENERGI

Tel.: +45 8715 0000
E-mail: dce@au.dk
<http://dce.au.dk>

Indhold

1. Formål	3
2. Strategi	3
3. Artsovervågning af fugle	4
4. Anden overvågning af fugle	8
5. Datahåndtering og afrapportering	8

1. Formål

Formålet med programmet til overvågning af fugle i NOVANA er inden for den angivne økonomiske ramme at fremskaffe det faglige grundlag for at kunne opfylde Danmarks forpligtelser i henhold til EU-fuglebeskyttelsesdirektivet, det Trilaterale Vadehavssamarbejde, Saltvandssøloven og Tøndermarskloven samt anden national lovgivning, herunder:

- Vurdering af bevaringsstatus for fuglearter, herunder både ynglefugle og trækfugle, som indgår i udpegningsgrundlagene for EU-fuglebeskyttelsesområder
- Afrapportering til EU i henhold til EU-fuglebeskyttelsesdirektivet (artikel 12 rapportering)
- Understøttelse af nationale forvaltningsmæssige behov i Natura 2000-planlægningen

Overvågningsforpligtelser i medfør af Ramsar-konventionen er dækket i kraft af den overvågning, der sker i henhold til EU-fuglebeskyttelsesdirektivet, da alle Ramsar-områder i Danmark også er EU-fuglebeskyttelsesområder.

2. Strategi

Gunstig bevaringsstatus defineres i EU-habitatdirektivet som vurderingen for arter, som har og i fremtiden ser ud til at have levedygtige bestande, hvis udbredelsesområde ikke er i tilbagegang, og som også i fremtiden vurderes at have tilstrækkeligt store levesteder til at opretholde disse levedygtige bestande. En foreløbig vurdering af bevaringsstatus for fuglearter er anført i Pihl m.fl. (2003). Ud over kategorien gunstig bevaringsstatus opereres med kategorierne ugunstig og usikker bevaringsstatus samt forsvundet.

2.1 Ynglefugle

Princippet i overvågningen af ynglefugle er, at arter, som indgår i et eller flere udpegningsgrundlag for fuglebeskyttelsesområder, overvåges mindst én gang i perioden 2011-2015. For arter, hvis bevaringsstatus vurderes gunstig, overvåges alene antal og/eller udbredelse - det såkaldte basisprogram. Skulle bevaringsstatus for en art ændre sig til ugunstig eller usikker, eller er arten ved den foreløbige vurdering kategoriseret som ugunstig, vil en række levestedsparametre kunne indgå i overvågningen - det såkaldte udvidede program. Det vil sige, at overvågningsindsatsen koncentrerer sig om de arter, som vurderes at have den ringeste bevaringsstatus. For arter, som ikke betragtes som regelmæssige danske ynglefugle, hvilket vil sige arter, som ikke har ynglet 10 år i træk i Danmark, vil levestedsparametrene ikke blive vurderet.

Overvågningen er intensiv for langt de fleste arter. Intensiv overvågning omfatter i NOVANA-sammenhæng overvågning af bestandsstørrelse. Den intensive overvågning er for ynglefugle delt op i Intensiv 1 og Intensiv 2. For begge typer af intensiv overvågning gennemfører Naturstyrelsen (NST) feltarbejde, indtastning og kvalitetssikring af data i Naturdata.dk, der er en fællesoffentlig database under Danmarks Miljøportal.

Ekstensiv overvågning er alene overvågning af udbredelse og omfatter dels de mere almindelige arter og dels et par arter, som ikke er nært knyttet til fuglebeskyttelsesområder. Denne overvågning baserer sig på indtastninger i

DOF-basen. DCE gennemfører kvalitetssikring og analyse af data. Data, der ligger til grund for udbredelseskort indlægges i Naturdata.dk.

Der lægges i fugleprogrammet i NOVANA op til, at der især i det ekstensive program anvendes data indtastet af Dansk Ornitologisk Forenings medlemmer i DOFbasen. Hvor DOF-data anvendes i forbindelse med de intensivt overvågede arter sker der en validering af data hos NST og de tilsendte data noteres i feltskemaet i den tekniske anvisning for arten. I tilfælde af, at der mangler data til at feltskemaet kan udfyldes tilfredsstillende, indhenter NST de manglende data ved kontakt til observatør/artscaretaker eller ved feltbesigtigelse. For de ekstensivt overvågede arter bliver alle observationer gennemgået af DCE, og alene de observationer, der vedrører ynglende fugle, indgår i de udbredelseskort, som DCE på den baggrund udarbejder.

2.2 Trækfugle

Princippet for overvågning af trækfugle er som for ynglefugle, at de arter, som indgår i et eller flere udpegningsgrundlag for fuglebeskyttelsesområder, overvåges mindst én gang i perioden 2011-2015. Et andet princip har været, at overvågningen skal være en del af og derfor synkroniseret med de internationale tællinger af vandfugle, som koordineres af Wetlands International (hovedsæde i Wageningen, Holland). Overvågningen i Vadehavet indgår som en del af det danske bidrag til det Trilaterale Vadehavssamarbejde. Endelig foretages overvågning af ynglefugle i Tøndermarsken og på Tipperne.

De talrigt eller almindeligt forekommende vandfugle overvåges efter et program, som fortsætter den intensive overvågning af arternes bestandsstørrelse i Danmark, som DCE hidtil har gennemført (Tabel 2). Denne overvågning af en række arter er nødvendig for at opfylde Miljøministeriets behovsopgørelse og indgår desuden som grundlag for rådgivning om jagt og jagttider.

Ved revisionen af udpegningsgrundlagene for fuglebeskyttelsesområder i 2005 blev en række nye trækfuglearter inddraget. Det gælder specielt en række rovfugle og pomeransfugl. Disse arter vil blive ekstensivt overvåget ud fra data indtastet i DOF-basen mindst én gang i perioden 2011-2015.

3. Artsovervågning af fugle

3.1 Ynglefugle

Overvågning af ynglefugle i Danmark omfatter arter, som forekommer i et eller flere udpegningsgrundlag for fuglebeskyttelsesområder. Der er udarbejdet en detaljeret oversigt over metode og frekvens i overvågningen (Tabel 1). Overvågning gennemføres som angivet i de tekniske anvisninger for overvågning af ynglefugle. Godkendte Tekniske anvisninger findes på DCE's hjemmeside.

Intensiv overvågning

Den intensive overvågning efter Intensiv 1 omfatter arter, som forekommer i eller vender tilbage til kendte lokaliteter oftest inden for fuglebeskyttelsesområder, og det er således ret forudsigeligt, hvor disse arter vil forekomme. Ved arter, som overvåges efter Intensiv 1, udfører NST opsøgende feltarbejde af kendte og potentielle ynglelokaliteter, som angivet i den tekniske anvisning for arten. Intensiv 2 omfatter meget sjældne arter, uregelmæssigt ynglende arter og arter, hvis forekomst ikke kan forudsiges. Ved Intensiv 2

baserer NST sit arbejde på indtastninger af observationer i Dansk Ornitologisk Forenings database (DOF-basen). DOF udtrækker disse data og fremsender dem til NST (FKG Natur), der videredistribuerer til de enkelte NST-enheder med kopi til DCE.

Table 1. Oversigt over arter, som indgår i NOVANA-overvågningen af ynglefugle, overvågningsmetode og årstal, hvor overvågningen gennemføres.

Fugleart – ynglefugle	Latinsk navn	Intensiv 1	Intensiv 2	Ekstensiv
Nordisk lappedykker	<i>Podiceps auritus</i>		Årlig	
Rørdrum	<i>Botaurus stellaris</i>	2013		
Sort stork	<i>Ciconia nigra</i>		Årlig	
Hvid stork	<i>Ciconia ciconia</i>		Årlig	
Skestork	<i>Platalea leucorodia</i>		2011,2014	
Bramgås	<i>Branta leucopsis</i>	Foto 2013*	Årlig	
Hvepsevåge	<i>Pernis apivorus</i>			2012,2015
Rød glente	<i>Milvus milvus</i>		2012	
Havørn	<i>Haliaetus albicilla</i>		2013	
Rørhøg	<i>Circus aeruginosus</i>			2012,2015
Blå Kærhøg	<i>Circus cyaneus</i>		Årlig	
Hedehøg	<i>Circus pygargus</i>	2011,2013,2015		
Kongeørn	<i>Aquila chrysaetos</i>		2012,2015	
Fiskeørn	<i>Pandion haliaetus</i>		2012,2015	
Vandrefalk	<i>Falco peregrinus</i>		2012,2015	
Urfugl	<i>Tetrao tetrix</i>	-	-	
Plettet Rørvagtel	<i>Porzana porzana</i>		Årlig	
Engsnarre	<i>Crex crex</i>			2011, 2014
Trane	<i>Grus grus</i>	2011, 2014		
Klyde	<i>Recurvirostra avosetta</i>	2014		
Hvidbrystet Præstekrave	<i>Charadrius alexandrinus</i>	Årlig		
Hjeje	<i>Pluvialis apricaria</i>		Årlig	
Engryle (Sydlig almindelig ryle)	<i>Calidris alpina schinzii</i>	2012, 2014		
Brushane	<i>Philomachus pugnax</i>	2012, 2014		
Tinksmed	<i>Tringa glareola</i>	2011, 2013, 2015		
Sorthovedet måge	<i>Larus melanocephalus</i>		Årlig	
Dværgmåge	<i>Larus minutus</i>		Årlig	
Sandterne	<i>Gelochelidon nilotica</i>		Årlig	
Splitterne	<i>Sterna sandvicensis</i>	2012, 2015		
Fjordterne	<i>Sterna hirundo</i>	2012, 2015		
Havterne	<i>Sterna paradisaea</i>	2012, 2015		
Dværgterne	<i>Sterna albifrons</i>	2012, 2015		
Sortterne	<i>Chlidonias nigra</i>	Årlig		
Stor hornugle	<i>Bubo bubo</i>			2012,2015
Mosehornugle	<i>Asio flammeus</i>	2011, 2013, 2015		
Perleugle	<i>Aegolius funereus</i>		Årlig	
Natravn	<i>Caprimulgus europaeus</i>			2012,2015
Isfugl	<i>Alcedo atthis</i>			2012,2015
Sortspætte	<i>Dryocopus martius</i>			2012,2015
Hedelærke	<i>Lullula arborea</i>			2012,2015
Markpiber	<i>Anthus campestris</i>	2011,2013,2015		
Blåhals	<i>Luscinia svecica</i>			2012,2015
Høgesanger	<i>Sylvia nisoria</i>	-	-	
Rødrygget tornskade	<i>Lanius collurio</i>			2012,2015

* Fotoovervågning foretages udelukkende på Saltholm

Overvågningen af ynglefugle er koncentreret om regelmæssigt ynglende fuglearter med ugunstig og i nogen udstrækning også usikker bevaringsstatus. For disse arter gennemføres overvågningen hvert eller hvert andet år, og der indgår typisk en række habitatparametre i overvågningen. Arter med gunstig bevaringsstatus overvåges hvert tredje eller hvert sjette år, og habitatparametre indgår ikke i overvågningen.

Ekstensiv overvågning

Den ekstensive overvågning omfatter arter, som det ikke er praktisk muligt at overvåge intensivt, fordi de er for talrige eller forekommer i almindelige habitater uden for fuglebeskyttelsesområder (som eksempelvis engsnarre i græsmarker). Basisdata lægges ikke ind i Naturdata.dk, men DCE udarbejder på baggrund af kvalitetssikrede data fra DOF-basen udbredelseskort for de enkelte arter. Data, der danner grundlag for disse udbredelseskort indlægges i Naturdata.dk.

3.2 Trækfugle

Overvågning af trækfugle sker dels gennem optællinger foretaget af DCE (Intensiv overvågning) og dels ved analyse af data indtastet i DOF-basen (Ekstensiv overvågning) (Tabel 2).

Tabel 2. Overvågning af trækfugle i NOVANA programmet 2011-2015 med status på Fuglebeskyttelsesdirektivet, overvågnings-type, overvågningsfrekvens og aktør mht. feltarbejde.

Fugleart – trækfugle	Latinsk navn	Bilag 1	Intensiv	Ekstensiv	Frekvens	Feltarbejde
Nordisk lappedykker	<i>Podiceps auritus</i>	x		x	1/5	DOFbasen
Rødstrubet lom	<i>Gavia stellata</i>	x	x		1/5	DCE
Sortstrubet lom	<i>Gavia arctica</i>	x	x		1/5	DCE
Pibesvane	<i>Cygnus bewickii</i>	x	x		3/5	DCE
Sangsvane	<i>Cygnus cygnus</i>	x	x		Årlig	DCE
Bramgås	<i>Branta leucopsis</i>	x	x		Årlig	DCE
Lille skallesluger	<i>Mergus albellus</i>	x	x		1/5	DCE
Havørn	<i>Haliaeetus albicilla</i>	x		x	2/5	DOFbasen
Blå kærhøg	<i>Circus cyaneus</i>	x		x	2/5	DOFbasen
Kongeørn	<i>Aquila chrysaetos</i>	x		x	2/5	DOFbasen
Fiskeørn	<i>Pandion haliaetus</i>	x		x	2/5	DOFbasen
Vandrefalk	<i>Falco peregrinus</i>	x		x	2/5	DOFbasen
Trane	<i>Grus grus</i>	x		x	2/5	DOFbasen
Klyde	<i>Recurvirostra avosetta</i>	x	x		3/5	DCE
Hvidbrystet præstekrave	<i>Charadrius alexandrinus</i>	x		x	2/5	DOFbasen
Hjejle	<i>Pluvialis apricaria</i>	x	x		1/5	DCE
Pomeransfugl	<i>Eudromias morinellus</i>	x		x	2/5	DOFbasen
Almindelig ryle	<i>Calidris alpina</i>	x	x		3/5	DCE
Lille kobbersneppe	<i>Limosa lapponica</i>	x	x		2/5	DCE
Dværgmåge	<i>Larus minutus</i>	x		x	2/5	DCE
Gråstrubet lappedykker	<i>Podiceps grisegena</i>		x		1/5	DCE
Skarv	<i>Phalacrocorax carbo</i>		x		1/5	DCE
Knopsvane	<i>Cygnus olor</i>		x		1/5	DCE
Sædgås	<i>Anser fabalis</i>		x		Årlig	DCE
Kortnæbbet gås	<i>Anser brachyrhynchus</i>		x		Årlig	DCE
Grågås	<i>Anser anser</i>		x		Årlig	DCE
Mørkbuget korttegås	<i>Branta b. bernicla</i>		x		Årlig	DCE
Lysbuget korttegås	<i>Branta b. hrota</i>		x		Årlig	DCE

Gravand	<i>Tadorna tadorna</i>		x		1/5	DCE
Pibeand	<i>Anas penelope</i>		x		Årlig	DCE
Krikand	<i>Anas crecca</i>		x		Årlig	DCE
Spidsand	<i>Anas acuta</i>		x		Årlig	DCE
Skeand	<i>Anas clypeata</i>		x		Årlig	DCE
Taffeland	<i>Aythya ferina</i>		x		Årlig	DCE
Troldand	<i>Aythya fuligula</i>		x		1/5	DCE
Bjergand	<i>Aythya marina</i>		x		1/5	DCE
Ederfugl	<i>Somateria mollissima</i>		x		1/5	DCE
Havlit	<i>Clangula hyemalis</i>		x		1/5	DCE
Sortand	<i>Melanitta nigra</i>		x		1/5	DCE
Fløjlsand	<i>Melanitta fusca</i>		x		1/5	DCE
Hvinand	<i>Bucephala clangula</i>		x		1/5	DCE
Toppet skallesluger	<i>Mergus serrator</i>		x		1/5	DCE
Stor skallesluger	<i>Mergus merganser</i>		x		1/5	DCE
Blishøne	<i>Fulica atra</i>		x		1/5	DCE
Strandskade	<i>Haematopus ostralegus</i>		x		3/5	DCE
Strandhjejle	<i>Pluvialis squatarola</i>		x		3/5	DCE
Islandsk ryle	<i>Calidris canutus</i>		x		2/5	DCE
Stor regnspove	<i>Numenius arquata</i>		x		3/5	DCE
Rødben	<i>Tringa totanus</i>		x		3/5	DCE
Hvidklire	<i>Tringa nebularia</i>		x		3/5	DCE
Lomvie	<i>Uria aalge</i>		x		1/5	DCE
Alk	<i>Alca torda</i>		x		1/5	DCE
Tejst	<i>Cephus grylle</i>		x		1/5	DCE

Intensiv overvågning af trækfugle

Den intensive overvågning af trækfugle kortlægger arternes bestande i Danmark. Den gennemføres af DCE igennem en række fastlagte tællinger, som i høj grad er sammenfaldende med internationale tællinger af trækfugle (Tabel 3).

Tabel 3. Oversigt over DCE's vandfugletællinger. Tællinger fremhævet er internationale tællinger, som foregår samtidigt over hele Europa, Nordafrika og Mellemøsten.

Trækfugle – tællinger	Måned	År	Vandfugle	Gæs og svaner
Landsdækkende midvintertælling	Januar	2013	Alle arter	Alle arter
Reduceret midvintertælling	Januar	Årlig	Alle arter	Alle arter
Fældefugletælling	August	2014	Udvalgte arter	Knopsvane
Bramgås og kortnæbbet gås	Marts	Årlig		To arter
Lysbuget og mørkbuget knortegås	Maj	Årlig		To underarter
Lille kobbersneppe og islandsk ryle	Maj	2012, 14	To arter	
Hjejle	Maj	2015	En art	
Klyde, strandhjejle, stor regnspove, rødben og hvidklire	August	2011, 13, 15	Fem arter	
Grågås	September	Årlig		En art
Svømmeænder, taffeland og lysbuget knortegås	Oktober	Årlig	Otte arter	En art
Strandskade og almindelig ryle	Oktober	2011, 13, 15		
Pibesvane	November	2011, 13, 15		

Der anvendes dels optælling fra flyvemaskine af ikke-kystnære havområder og dels optællinger af søer, laguner og fjorde ved hjælp af et netværk af frivillige optællere.

De internationalt koordinerede tællinger foregår årligt i bestemte måneder (Tabel 3). Disse tællinger indsamler data på de vandfuglearter som forekommer i Danmark om vinteren og i de specielle måneder tællingerne foregår. Der er imidlertid en række arter, som kun forekommer i mindre antal eller er helt væk fra Danmark om vinteren. Det drejer sig i første række om svømmeænder og vadefugle. Da svømmeænder udgør en meget betragtelig del af fuglebeskyttelsesområdernes udpegningsgrundlag, overvåges de årligt ved en tælling først i oktober, på det tidspunkt, hvor koncentrationerne af de vigtigste arter er størst. Vadefugle dækkes hver andet år i måneder, hvor arterne koncentrerer i Vadehavet og enkelte andre områder. Hjejle udgør en speciel art, som er særdeles vanskelig at overvåge. Der gennemføres en overvågning af forårsrasteplasserne hvert sjette år. De seneste års forekomst af pibesvane om efteråret i Danmark antyder en massiv tilbagegang, og der er derfor indlagt en optælling af denne art hvert andet år i november måned.

Ekstensiv overvågning af trækfugle

Den ekstensive overvågning dækker dels trækfuglearter, som forekommer enkeltvis, som fx rovfugle, dels alkeflugene, som er fåtallige arter i de åbne havområder og dels arter, som er sjældent forekommende, som hvidbrystet præstekrave og pomeransfugl.

Overvågningen udføres på basis af data i DOF-basen, og DCE udarbejder mindst én gang i perioden 2011-2015 et udbredelseskort for hver art. De data, der indsamles, skal være så tilpas omfattende, at der på basis af data kan gives en vurdering af bevaringsstatus for de enkelte arter.

4. Anden overvågning af fugle

NOVANA omfatter endvidere overvågning af yngle- og trækfugle i Vadehavsområdet herunder i Tøndermarsken og Margrethekog. Arbejdet er lagt tilrette i samarbejde med Tyskland og Holland, og koordineres og udføres af DCE.

5. Datahåndtering og afrapportering

Ynglefugle

Data fra intensiv overvågning af ynglefugle genereret af NST kvalitetssikres af NST og indtastes i Naturdata.dk. DCE gennemfører efterfølgende en faglig kvalitetssikring. Data samles, analyseres og offentliggøres i en årlig NOVANA-fuglerapport omhandlende resultater af NOVANA overvågningen.

Data fra ekstensiv overvågning af ynglefugle genereret af DOF-basen samles og kvalitetssikres af DCE. DCE udarbejder efterfølgende udbredelseskort for de enkelte arter og de data, der ligger til grund for udbredelseskortene indlægges i Naturdata.dk. Data offentliggøres i den årlige NOVANA-fuglerapport omhandlende resultater af NOVANA overvågningen.

Data fra overvågning af ynglefugle i Vadehavet indsamlet og kvalitetssikret af DCE indgår i NOVANA overvågningen af ynglefugle. Overvågningen af-rapporteres til Vadehavssekretariatet, som jævnligt udgiver rapporter med resultater af overvågningen i hele Vadehavsområdet. Data indlægges også i Naturdata.dk.

Trækfugle

Data fra intensiv overvågning af trækfugle genereret af DCE kvalitetssikres og samles af DCE. Data afrapporteres i kort form i den årlige NOVANA-fuglerapport omhandlende resultater af NOVANA overvågningen. Data lægges efterfølgende ind i Naturdata.dk.

DCE afrapporterer årligt resultater af internationalt koordinerede tællinger af vandfugle til Wetlands International.

Data fra ekstensiv overvågning af trækfugle genereret af DOF-basen samles og kvalitetssikres af DCE. Der udarbejdes efterfølgende udbredelseskort for de enkelte arter og de data, der ligger til grund for udbredelseskortene indlægges i Naturdata.dk. Data offentliggøres i den årlige NOVANA-fuglerapport omhandlende resultater af NOVANA overvågningen.

Data fra overvågning af fuglene i Vadehavet indsamles og kvalitetssikres af DCE. Disse data indgår i den nationale overvågning af trækfugle. Data afrapporteres endvidere til Vadehavssekretariatet, som jævnligt udgiver rapporter med resultater af overvågningen i hele Vadehavsområdet. Data indlægges også i Naturdata.dk. Afrapportering til EU – den såkaldte Artikel 12 rapportering under Fuglebeskyttelsesdirektivet – gennemføres hvert 6. år og første gang i 2013. Afrapporteringen sker efter kontrakt mellem MIM og DCE, hvor de nærmere detaljer vedrørende ansvars- og opgavefordeling er angivet.